

Bart van Tooren

De meidoorn (*Crataegus monogyna*)

onschuldig na 10 jaar vervolging

wegens bacterievuur

Bacterievuur is een sinds 1966 in Nederland voorkomende bacterieziekte die veel schade veroorzaakt in pereboomgaarden. Meidoorns worden geacht een belangrijke rol te spelen in de verspreiding van de ziekte en zijn daarom op veel plaatsen verwijderd. Dit jaar is gebleken dat het kappen en snoeien van meidoorns zinloos is.

Bacterievuur (vroeger perevuur geheten) is een voor de fruitteelt zeer schadelijke bacterieziekte die zich onder gunstige weersomstandigheden razendsnel kan verspreiden.

De betreffende bacterie (*Erwinia amylovora*) komt algemeen op bladeren voor. Lang niet altijd leidt dat tot infectie. Vooral bloemen en snelgroeiende scheuten zijn hiervoor gevoelig. De ziekte wordt zichtbaar door het afsterven van de jonge scheuten waarbij deze zich omkrullen tot specifieke 'vaantjes'. Uiteindelijk kunnen bomen en struiken er aan dood gaan, soms gaat dit razendsnel ('vuur'), maar dit hoeft niet en bij meidoorns blijft het overgrote deel van de struiken in leven. De bacteriën worden gemakkelijk verspreid door wind, vogels en ook gereedschap. Deze verspreiding kan zowel via het slijm als via sporen plaatsvinden. Van de Nederlandse wilde planten is vooral meidoorn een gevoelige waardplant, terwijl dit bij fruitbomen vooral voor peren geldt. Ook diverse siergewassen zijn gevoelig.

Bacterievuur kan aan de fruitteelt grote economische schade toebrengen en daarom vindt ook bestrijding plaats op grond van de plantenziektewet.

In het kader van deze wet wordt op veel plaatsen in Nederland bacterievuur bestreden. In dat kader worden door de Plantenziektrekundige Dienst gevoelige waardplanten intensief gecontroleerd op het voorkomen van bacterievuur.

De aanklacht

Meidoorn werd gezien als een van de belangrijkste infectiebronnen voor bacterievuur. Het bacterievuur werd dan ook bestreden door geïnfecteerde meidoorns te doden of af te zetten (alle takken tot op bv. 0.5-1 m af te zagen) en eventueel in te smeren met een plantendodend middel. Diverse malen is in de zestiger

en zeventiger jaren hierdoor grote schade aangebracht aan de meidoorns.

In 1984 is het beleid gewijzigd. In Nederland zijn 20 'beschermde gebieden' (fig. 1) aangewezen en binnen deze gebieden mag bloei van de meidoorn niet optreden. Alle meidoorns dienen hiertoe tijdig te worden gesnoeid. Indien bacterievuur wordt geconstateerd dienen alle besmette meidoorns te worden afgezet en te worden gedood. Buiten deze beschermde gebieden geldt deze beleidslijn ook voor een zone van 500 m rondom een boomgaard. Er is dus in veel gevallen een onderhoudsplicht voor meidoorns: potentieel bloeiende takken dienen verwijderd te worden.

Binnen de beschermde gebieden is een beperkt aantal uitzonderingsgebieden aangewezen, bv. belangrijke natuurreservaten, terwijl er ook ontheffing aangevraagd en gegeven kan worden. In al deze gevallen mag bloei wel optreden, maar dienen bij het constateren van bacterievuur de aangetaste delen verwijderd te worden.

In de praktijk komt het er op neer, dat de Plantenziektrekundige Dienst in de beschermde gebieden intensief controleert op het voorkomen van besmette meidoorns. De eigenaar krijgt vervolgens de opdracht om deze meidoorns te verwijderen.

De gevolgen

De gevolgen van deze maatregelen zijn in een aantal gebieden desastreus geweest. Als voorbeeld noemen we hier de 'zak van Zuid-Beveland' ten zuiden van Goes. Dit is een gebied dat wordt gekenmerkt door een kleinschalig polderlandschap dat dateert uit de late Middeleeuwen. Thans is er een kleinschalig landschap aanwezig met tal van dijken. De dijken zijn grotendeels in beheer bij Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten. Door het zeer bloemrijke karakter worden ze vaak 'bloemdijken' genoemd. Een veel voorkomende soort is bv. Wilde marjolein (*Origanum vulgare*). Op het merendeel van de dijken zijn bomen aanwezig, terwijl op veel dijken ook meidoornstruweel aanwezig is. Soms betreft het solitaire struiken, soms ook dicht struweel. Het kleinschalige karakter geeft, in combinatie met de beplanting met bomen en het struweel, het landschap een intiem karakter. In dit landschap bevinden zich veel boomgaarden. En hier werd regelmatig bacterievuur in geconstateerd...

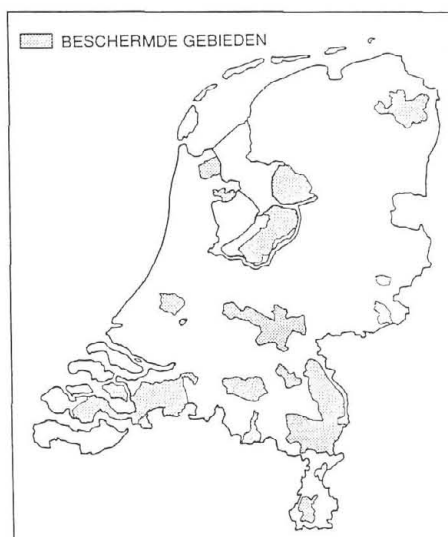

Fig. 1. Beschermde gebieden in Nederland (uit: Scholten & Van Teylingen, 1990). Protected areas in The Netherlands.

Op de dijken in de zak van Zuid-Beveland werden als gevolg hiervan in de jaren 1982-1985 duizenden solitaire meidoorns afgezet en gedood en zijn tevens zeer veel hagen en solitaire struiken afgezet, waarbij de meidoorns bleven leven maar geen bloei meer mogelijk was. Veel van deze maatregelen zijn getroffen na lastgeving door de Plantenziektkundige Dienst. De gevolgen van deze bestrijding zijn op diverse dijken op dramatische wijze duidelijk geworden: op de Koedijk kan plaatselijk van een 'kerkhof' gesproken worden.

De bestrijding is zeer arbeidsintensief en brengt dus jaarlijks hoge kosten met zich mee. Alleen al in de Provincie Zeeland bedroegen de totale kosten van de bestrijding van bacterievuur bij meidoorns door de gezamenlijke natuurbeschermingsorganisaties jaarlijks f 60.000 tot f 80.000.

Door Natuurmonumenten werd voor de dijken ontheffing gevraagd van de onderhoudsplicht. De overweging hierbij was vooral, dat de meidoorn zo grote landschappelijke en natuurwetenschappelijke waarden bezit dat de bestrijding niet in verhouding staat tot de (vermeende) effecten. Deze ontheffing werd slechts voor een aantal dijken verleend. Tegen het niet verlenen van ontheffing voor een aantal dijken is Natuurmonumenten in 1985 in hoger beroep gegaan bij de Raad van State. De uitslag volgt binnenkort.

Eenmaal kreeg Natuurmonumenten een bekeuring, doordat de bestrijding onvoldoende werd bevonden door de Plantenziektkundige Dienst.

De meidoorn onschuldig

In een rapportje van slechts 16 glasheldere pagina's (Schouten & van Teylingen, 1990) werd de vloer aangeveegd met de huidige bestrijding. Kort samengevat: besmetting met bacterievuur wordt in pereboomgaarden vrijwel altijd veroorzaakt door besmetting in haarden in hetzelfde of in naburige perepercelen, en vrijwel nooit door meidoorns (slechts 1 waarneming). Besmetting in pereboomgaarden ontstaat vaak doordat oude haarden in de boomgaard niet voldoende zijn opgeruimd. Deze visie werd overigens ook al bepleit in een advies van de Natuurbeschermingsraad (8 december 1983) aan de toenmalige minister van Landbouw en Visserij.

Nabeschouwing

De resultaten van dit onderzoek werden vermeld in diverse landelijke dagbladen. Een officieel standpunt van de overheid is er nog niet. Het is echter gerechtvaardigd om de onderhoudsplicht te laten vervallen, zodat de meidoorns weer kunnen uitgroeien en in bloei komen. Alleen in zeer duidelijke gevallen van besmetting door meidoorns dienen delen van deze struiken afgezet te worden. Het is te hopen dat, zolang een dergelijke beleidslijn nog niet van kracht is, de Plantenziektkundige Dienst een zeer terughoudend beleid zal gaan voeren.

Blijft over dat er aan het landschap grote schade is toegebracht door het verwijderen van de meidoorn. Niet alleen in Zuid-Beveland, maar ook in diverse andere delen van het land.

Men kan zich afvragen of de situa-

tie voor de fruitteelt in de 20 beschermde gebieden er anders had uitgezien als er geen 'vervolg' had plaatsgevonden. Op grond van het rapport kan worden geconcludeerd dat dit waarschijnlijk niet het geval is. De conclusie lijkt gerechtvaardigd, dat al het geld wat is uitgetrokken voor bestrijding van bacterievuur in meidoorns beter gebruikt had kunnen worden voor een effectievere bestrijding van bacterievuur in de pereboomgaarden zelf.

Het lijkt terecht, dat de natuurbeschermingsorganisaties zich nu gaan buigen over de hoogte van het te eisen smartegeld...

Literatuur

Schouten, H. J. & M. van Teylingen, 1990. Onderzoek naar de invloed van bloei van wilde meidoorn op bacterievuur in pereboomgaarden. Rapport Vakgr. Fytopathologie & Plantenziektkundige Dienst, Wageningen.

Summary

The Hawthorn not responsible for fire-blast in orchards

During the last decennia the Hawthorn (*Crataegus monogyna*) was seen as an important cause for the presence of fire-blast in orchards in The Netherlands. As a consequence, in large areas the flowering of Hawthorn was prevented and many shrubs has been destroyed. Recent research made clear that the infection in orchards is almost always caused by the presence of old infections in the trees in the same orchards.

Dr. B. F. van Tooren
Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten
Noordereinde 60, 1243 JJ 's-Graveland.